

ITALIYADA XV ASR SAN'ATI VA VENETSIYA ARXITEKTURASI

Odilova Sayyora Djavdatovna

*O'zbekiston Respublikasi, Toshkent shahri, Islom Karimov nomidagi Toshkent Davlat
Texnika Universiteti Sanoat dizayni kafedrasida katta o'qituvchi,*

Keldiyorova Go'zal Narzulla qizi

*O'zbekiston Respublikasi, Toshkent shahri, Islom Karimov nomidagi Toshkent Davlat
Texnika Universiteti Sanoat dizayni kafedrasida talabasi.*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada XV asr Italiya san'ati va Venetsiya arxitekturasining Uyg'onish davri madaniy taraqqiyotidagi o'zni ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda Florensiya, Rim hamda Venetsiya badiiy maktablarining shakllanish jarayonlari, gumanizm g'oyalarining san'at va me'morchilikka ta'siri, shuningdek, antik merosning qayta tiklanishi masalalari o'rganilgan. Ilmiy manbalarga ko'ra, aynan ushbu davrda perspektiva qonunlari, anatomik aniqlik va proporsional tasvirlash tamoyillari san'atning nazariy asosiga aylangan.*

Kalit so'zlar: *Venetsiya arxitekturasida, Renessans, Filippo Brunelleschi, Donatello, Masaccio, Leonardo da Vinchi, san'at, ilm-fan, antik, perspektiva qonunlari.*

Annotation: *This article scientifically and theoretically analyzes the role of 15th-century Italian art and Venetian architecture in the cultural development of the Renaissance. The study examines the formation processes of the artistic schools of Florence, Rome, and Venice, the influence of humanist ideas on art and architecture, as well as the issues of reviving the classical heritage. According to scholarly sources, it was during this period that the principles of perspective, anatomical accuracy, and proportional depiction became the theoretical foundation of art.*

Keywords: *Venetian architecture, Renaissance, Filippo Brunelleschi, Donatello, Masaccio, Leonardo da Vinci, art, science, antique, laws of perspective.*

XV asr Italiya tarixida Uyg'onish davri Renessansning eng muhim bosqichlaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Mazkur davr Yevropa madaniyati, san'ati va me'morchiligining tubdan yangilanish jarayonini boshlab bergani bilan ahamiyatlidir. Ayniqsa, Italiya hududidagi Florensiya, Rim va Venetsiya kabi markazlarda shakllangan badiiy maktablar insonparvarlik (gumanizm), realizm va ilmiy tafakkur tamoyillarini san'atning asosiy mezoniga aylantirdi.

Tarixiy manbalarga ko'ra, XV asrning ikkinchi yarmida Italiya shahar-davlatlarida iqtisodiy rivojlanishning jadallashuvi, savdo-sotiq va bank tizimining rivojlanishi san'at va arxitekturaning taraqqiy etishiga kuchli turtki bergan. Ayniqsa, Venetsiya Respublikasi O'rta Yer dengizi savdosining yirik markaziga aylanishi natijasida Sharq va G'arb madaniyatlari o'rtasidagi badiiy almashinuv markazi sifatida shakllandi.

Uyg'onish davri san'ati antik yunon va rim madaniy merosini qayta tiklash bilan birga, inson shaxsini san'at markaziga olib chiqdi. Natijada tasviriy san'atda perspektiva, anatomik aniqlik, yorug'lik va soyalar uyg'unligi kabi yangi badiiy usullar shakllandi.

Filippo Brunelleschi tomonidan markaziy perspektiva qonunlarining ishlab chiqilishi, Masaccio asarlarida hajm va makon tasvirining ilmiy asosda qo'llanishi, Donatello haykaltaroshligidagi realizm tamoyillari san'at tarixida yangi bosqichni boshlab berdi. Leonardo da Vinchi, Sandro Botticelli va Andrea Mantegna kabi rassomlar ijodi esa XV asr Italiya san'atining estetik mezonlarini yanada boyitdi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi XV asr Italiya san'ati va Venetsiya arxitekturasining shakllanish omillari, badiiy-estetik xususiyatlari hamda Yevropa madaniy taraqqiyotiga ko'rsatgan ta'sirini ilmiy jihatdan tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot davomida tarixiylik, qiyosiy tahlil, san'atshunoslik va madaniyatshunoslik metodlaridan foydalanildi.

XV asr Italiya san'ati va Venetsiya arxitekturasi masalalari ko'plab xorijiy va mahalliy tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan.

O'zbek olimlari tomonidan ham Uyg'onish davri san'ati va Yevropa madaniyati masalalari san'atshunoslik hamda madaniyatshunoslik nuqtayi nazaridan o'rganilgan. Jumladan, B. Ahmedov, M. Abdullayev va D. Rahimovlarning ilmiy tadqiqotlarida Renessans davri insonparvarlik g'oyalari va me'morchilik taraqqiyoti masalalari yoritilgan.

Tadqiqot jarayonida qiyosiy-tarixiy tahlil, san'atshunoslik ekspertizasi, ikonografik tahlil va madaniy-komparativ usullardan foydalanildi. Venetsiya arxitekturasining o'ziga xos xususiyatlarini aniqlashda urbanistik va stilistik tahlil metodlari muhim ahamiyat kasb etdi.

XV asr Italiya san'ati Yevropa madaniy tarixida tub burilish yasagan davr hisoblanadi. Ayniqsa, Florensiyada shakllangan Renessans maktabi realizm, ilmiy perspektiva va inson anatomiyasini chuqur o'rganishga asoslangan yangi badiiy uslubni yuzaga keltirdi. Brunelleschi tomonidan markaziy perspektiva tizimining yaratilishi tasviriy san'at va me'morchilik rivojiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Bu usul keyinchalik butun Yevropa san'atida asosiy kompozitsion tamoyilga aylandi.

Masaccio freskalarida inson qomati va makonning real tasviri, Donatello haykallarida psixologik chuqurlik va individual xarakter ifodasi kuzatildi. Leonardo da Vinchi ijodida esa san'at va ilm-fan uyg'unligi namoyon bo'ldi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, XV asr oxiriga kelib Italiya Yevropadagi eng yirik san'at markaziga aylangan.

Venetsiyadagi gotika uslubi Sharq ornamentlari va Vizantiya dekorativ san'ati bilan uyg'unlashib, mutlaqo yangi me'moriy uslubni yuzaga keltirgan. Dojlar saroyi, Avliyo Mark bazilikasi va Ca' d'Oro saroyi buning yorqin namunalaridir.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, XV asr Italiya san'ati va Venetsiya arxitekturasi keyingi Barokko hamda Klassitsizm davri me'morchiligi rivojiga kuchli ta'sir ko'rsatgan. Shuningdek, Renessans davrida shakllangan gumanistik qarashlar Yevropa madaniyati taraqqiyotining asosiy tamoyiliga aylangan.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, Venetsiya arxitekturasi Florensiya Renessansidan farqli ravishda dekorativ bezaklarga boyligi bilan ajralib turadi. Florensiyada klassik proporsiyalar va matematik uyg'unlik ustuvor bo'lgan bo'lsa,

Venetsiyada rang-barang marmar bezaklar, sharqona ornamentlar va fasad kompozitsiyalariga katta e'tibor qaratilgan.

Shuningdek, tadqiqot natijalari Renessans san'atining faqat estetik hodisa emas, balki ilm-fan va falsafaning rivojlanishi bilan bog'liq murakkab madaniy jarayon ekanligini ko'rsatdi. Perspektiva qonunlari matematika bilan, anatomik aniqlik esa tibbiyot va biologiya rivoji bilan bevosita bog'liq bo'lgan. Shu jihatdan XV asr Italiya san'ati multidisiplinar madaniy hodisa sifatida namoyon bo'ladi.

XV asr Italiya san'ati va Venetsiya arxitekturasi Yevropa Uyg'onish davrining eng muhim madaniy hodisalaridan biri hisoblanadi. Mazkur davr san'ati insonparvarlik, realizm va ilmiy tafakkur tamoyillarining shakllanishiga asos yaratdi. Brunelleschi, Donatello, Masaccio va Leonardo da Vinchi kabi ijodkorlar san'atni yangi estetik va ilmiy bosqichga olib chiqdi.

Xulosa: Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, XV asr Italiya san'ati faqat vizual estetikani emas, balki aniq fanlar (matematika, anatomiya) yutuqlarini ham o'zida mujassam etgan multidisiplinar hodisadir. Venetsiya arxitekturasi esa Sharq dekorativizmi va G'arb klassitsizmining muvaffaqiyatli sintezi sifatida namoyon bo'ladi. Mazkur davrda shakllangan muhandislik va badiiy tamoyillar keyingi asrlarda Yevropa me'morchilik maktabining fundamental poydevorini belgilab berdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Burckhardt J. Культура Возрождения в Италии.-Москва: Юрист,1996.-512 с.
2. Vasari G. Жизнеописания наиболее знаменитых живописцев, ваятелей и зодчих. - Санкт-Петербург: Азбука, 2018. -784 с.
3. Clark K. The Renaissance. - London: Penguin Books, 1993. - 256 p.
4. Burke P. The Italian Renaissance: Culture and Society in Italy. - Princeton: Princeton University Press, 2014. -376 p.
5. Hauser A. The Social History of Art. - London: Routledge, 1999. -488 p.
6. Howard D. Venice and the East: The Impact of the Islamic World on Venetian Architecture 1100–1500. - New Haven: Yale University Press, 2000. - 352 p.
7. Tafuri M. Venice and the Renaissance. - Cambridge: MIT Press, 1995. - 420 p.
8. Ahmedov B. Jahon san'ati tarixi. -Toshkent: O'qituvchi, 2010. -368 b.
9. Abdullayev M. Madaniyatshunoslik asoslari. - Toshkent: Fan, 2015.- 280 b.
10. Одилова С. Д. ЭЛИЗАБЕР ВИЖЕ-ЛЕБРЁН–МАФТУНКОР ПОРТРЕТЧИ МУСАВВИРА //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social.